

Justitieombudsmannen
Katarina Pålsson

Kritik mot Kriminalvården, häktet Kronoberg, för genomförande av kroppsbesiktningar i samband med grundliga visitationer av intagnas bostadsrum

Beslutet i korthet: I häktet Kronoberg genomförs kroppsbesiktningar av intagna i samband med s.k. grundliga visitationer av deras bostadsrum. Även om Kriminalvårdens remissvar är otydligt drar JO slutsatsen att undersökningarna görs rutinmässigt, dvs. även om det i det enskilda fallet inte finns någon konkret misstanke mot den intagne, och att det gällt även för den intagne som gett in anmälan i ärendet. Hon menar att kroppsbesiktningarna av den intagne framstår som högst tveksamma och att det verkar som att häktet Kronoberg har rutiner som saknar stöd i regleringen. Häktet får kritik för detta och uppmanas att se över de aktuella rutinerna. Eftersom den behandlade saken rör personella tvångsmedel och är av central vikt finner JO skäl att skicka en kopia av det här beslutet till Kriminalvårdens huvudkontor för kännedom.

Anmälan

I en anmälan till JO framförde AA klagomål mot Kriminalvården, häktet Kronoberg. Han beskrev sammanfattningsvis att han rutinmässigt, en till två gånger per vecka, tvingas genomgå kroppsbesiktningar naken i samband med att hans bostadsrum visiteras.

Utredning

Kriminalvården uppmanades att yttra sig över AA:s klagomål. I sitt remissvar anförde myndigheten, genom regionchefen i Region Stockholm, i huvudsak följande:

Uppgifter i ärendet har inhämtats från ledningen vid häktet Kronoberg och kriminalvårdsregistret.

Beslut om yttre kroppsbesiktning (YKB) i samband med en grundlig visitation av ett bostadsrum fattas av en kriminalvårdsinspektör (kvinsp). En sådan grundlig visitation av bostadsrummet kan ofta vara meningslös om det inte samtidigt görs en YKB av den vars rum visiteras. Det kan också vara så att en YKB bör genomföras för att det kommit fram uppgifter som talar för att en intagen kan ha något otillåtet eller farligt föremål på sig. Beslut om YKB kan fattas före en grundlig visitation av bostadsrum, t.ex. på ett morgonmöte, eller i samband med en sådan visitation om kriminalvårdspersonal hör av sig om att det finns behov av ett sådant beslut.

Häktets personal har varit väl införstådda med AA:s unga ålder samt haft förståelse för obehaget i att nödgas klä av sig och vara naken inför personal och bemött AA med största respekt inför hans situation.

AA vistades under perioden den 18 mars – 22 oktober 2025 i häktet Kronoberg. Av häktets visitationsloggare framgår att inte fler visitationer än tre gånger per månad har genomförts, vilket är i enlighet med häktets rutiner.

Visitation genomfördes enligt följande:

24 mars

2, 12 och 27 april

5 och 14 maj

12, 21 och 29 juni

7, 15 och 23 juli

1, 11 och 23 augusti

4, 11 och 19 september

3 och 20 oktober

Vid något enstaka tillfälle kan en grundlig visitation genomförts av bostadsrummet utan att det samtidigt skedde en YKB med anledning av att AA varit iväg på rättegång.

Rättslig reglering

Enligt 1 kap. 4 § häkteslagen (2010:611), HäL, ska varje intagen bemötas med respekt för sitt människovärde och med förståelse för de särskilda svårigheter som är förenade med frihetsberövandet.

Enligt 1 kap. 6 § HäL får verkställigheten inte innebära andra begränsningar i den intagnes frihet än som följer av denna lag eller som är nödvändiga för att ordningen eller säkerheten ska kunna upprätthållas.

En kontroll- eller tvångsåtgärd får endast användas om den står i rimlig proportion till syftet med åtgärden. Om en mindre ingripande åtgärd är tillräcklig ska den användas.

Av 4 kap. 1 § HäL framgår att en intagens bostadsrum och hans eller hennes tillhörigheter får kontrolleras i den utsträckning det är nödvändigt för att ordningen eller säkerheten ska kunna upprätthållas.

Av 4 kap 3 § HäL framgår att en intagen får kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas för eftersökande av otillåtna föremål om

1. det finns anledning att anta att ett sådant föremål kommer att anträffas på honom eller henne,
2. han eller hon återkommer efter en vistelse utanför förvaringslokalen,
3. han eller hon ska ha eller har haft ett besök utan sådan kontroll som avses i 3 kap. 2 §, eller
4. det sker i en stickprovskontroll eller i anslutning till en större undersökning som av säkerhetsskäl görs av ett utrymme inom förvaringslokalen och den intagne har eller har haft särskild anknytning till utrymmet.

Kriminalvårdens bedömning

AA har varit häktad med anledning av att han var misstänkt för att ha begått allvarlig brottslighet. Häktet har följt sina rutiner och inte haft tätare visitationer av AA:s bostadsrum än någon annan intagens. Vidare görs en bedömning i fall en yttlig kroppsbesiktning ska ske eller ej i samband med visitationen. Utifrån vad som framkommit i ärendet anser Kriminalvården att övervägandena har varit proportionerliga.

AA fick tillfälle att kommentera remissvaret.

Rättslig reglering

Kriminalvården har redogjort för relevant rättslig reglering. Jag vill komplettera redovisningen enligt följande.

Var och en är gentemot det allmänna skyddad mot bl.a. kroppsvisitation, husrannsakan och liknande intrång. Begränsningar av det skyddet får enbart ske genom lag. (Se 2 kap. 6 och 20 §§ regeringsformen.) Sådana inskränkningar har gjorts i 4 kap. häkteslagen (2010:611), HåL, där det framgår under vilka förutsättningar som intagna får kroppsvisiteras respektive kroppsbesiktigas. Med kroppsvisitation avses att en persons kläder eller annat som denne bär på eller med sig undersöks, medan en kroppsbesiktning innebär en undersökning av, eller provtagning från, själva kroppen. En kroppsbesiktning utgör ett betydligt större intrång i den personliga integriteten än en kroppsvisitation, och får i ett enskilt fall endast användas om inte syftet med åtgärden kan uppnås genom en kroppsvisitation eller någon annan mindre ingripande åtgärd. (Se 1 kap. 6 § andra stycket HåL och prop. 2009/10:135 s. 151.)

Förutsättningarna för att kroppsbesiktiga intagna genom att undersöka deras kroppar regleras uttömmande i 4 kap. 3 § HåL. Där framgår att en sådan undersökning får göras i syfte att söka efter otillåtna föremål i följande fem situationer:

- om det finns anledning att anta att ett sådant föremål kommer att anträffas på den intagne (punkten 1),
- efter en vistelse utanför förvaringslokalen (punkten 2),
- om den intagne ska ha eller har haft ett okontrollerat besök (punkten 3),
- i en stickprovskontroll (första ledet i punkten 4) samt
- i anslutning till en större undersökning som av säkerhetsskäl görs av ett utrymme inom förvaringslokalen och den intagne har eller har haft särskild anknytning till utrymmet (andra ledet i punkten 4).

I det förstnämnda fallet krävs att det finns en individuell och konkret misstanke om att den intagne har ett otillåtet föremål på sig. I de övriga situationerna får kontrollen äga rum rutinmässigt eller efter slumpmässigt urval. (Se prop. 2009/10:135 s. 151 och s. 196.)

Bedömning

Av utredningen framgår att det i häktet Kronoberg genomförs kroppsbesiktningar av intagna i samband med s.k. grundliga visitationer av deras bostadsrum. Kriminalvården och AA har lämnat olika uppgifter om hur frekvent detta har skett i hans fall. Enligt myndigheten ägde det rum högst tre gånger per månad, enligt AA oftare än så. Med tanke på den sanningsplikt som myndigheten har i förhållande till JO får jag utgå från uppgifterna i remissvaret i det här avseendet.

Kriminalvården har å ena sidan uppgett att kroppsbesiktningen kan motiveras av att det framkommit uppgifter som talar för att en intagen har något otillåtet eller farligt föremål på sig, och att det görs en bedömning av om undersökningen ska ske eller inte. Å andra sidan konstateras att visitationen av bostadsrummet ofta kan vara meningslös om det inte samtidigt görs en kroppsbesiktning av den intagne. Det sägs också att det bara vid något enstaka tillfälle, när AA varit iväg på förhandling, kan ha genomförts en grundlig visitation av hans bostadsrum utan att han samtidigt har fått genomgå en ”ytlig kroppsbesiktning”. Även om remissvaret är otydligt drar jag slutsatsen att kroppsbesiktningarna faktiskt genomförs rutinmässigt i samband med de grundliga visitationerna av bostadsrummen, dvs. även om det i det enskilda fallet inte finns någon konkret misstanke mot den intagne, och att det har gällt även för AA.

Kriminalvården har inte klargjort vilket rättsligt stöd man menar finns för detta. Utöver 4 kap. 3 § HåL, som alltså reglerar förutsättningarna för att kroppsbesiktiga intagna, redogörs i remissvaret även för 1 § i samma kapitel. Den sistnämnda bestämmelsen ger häktet befogenhet att rutinmässigt kontrollera intagnas bostadsrum i den utsträckning det är nödvändigt av ordnings- eller säkerhetsskäl. Den ger emellertid inte utrymme för att regelmässigt genomföra kroppsbesiktningar av de berörda intagna i samband med sådana kontroller. Jag förutsätter att myndigheten är införstådd med att ett sådant rättsligt stöd överhuvudtaget inte finns.

Den enda bestämmelse som möjligen skulle kunna ge stöd för den beskrivna ordningen är som jag ser det den i 4 kap. 3 § om kroppsbesiktning i anslutning till en större undersökning av ett utrymme inom förvaringslokalen (andra ledet i punkten 4). Huruvida Kriminalvården menar att det här är fråga om sådana större undersökningar framgår inte. Som jag tidigare uttalat avseende motsvarande reglering i fängelselagen (2010:610) måste förarbetena dock förstås så att bestämmelsen inte tar sikte på kroppsbesiktningar eller kroppsvisitationer vid löpande kontroller av intagnas celler (se mitt beslut den 14 november 2023, dnr 4731-2022, och där gjorda hänvisningar). Även vid sådana större undersökningar som avses i bestämmelsen måste det därtill göras en bedömning av om en kroppsbesiktning är proportionerlig. Att rutinmässigt utsätta intagna för sådana ingripande tvångsåtgärder, utan några överväganden i det enskilda fallet, kan alltså inte komma i fråga.

Kroppsbesiktningarna av AA framstår mot den här bakgrunden som högst tveksamma. Dessutom tyder utredningen på att häktet Kronoberg har rutiner som saknar stöd i regleringen. Jag är kritisk till detta. Enligt min mening bör häktet se över dem för att säkerställa att arbetssättet är i enlighet med lagstiftningen.

Som jag påtalade i mitt beslut i november 2023, som gällde rutinmässiga kroppsvisitationer, är det av helt grundläggande betydelse att Kriminalvården

har tydligt stöd i författning för alla tvångsåtgärder som vidtas mot intagna. Detta gäller i synnerhet när det är frågan om personella tvångsmedel. Enskilda befattningshavare måste också ha klart för sig vilket stöd som finns för en åtgärd i det enskilda fallet. I det tidigare ärendet framhölls att kontrollerna hade skett i enlighet med Kriminalvårdens säkerhetshandbok, och jag uppmanade därför myndigheten att se över sina anvisningar på området. Remissvaret i det nu behandlade fallet berör inte handboken utan häktet har som det får förstås tillämpat egna rutiner. Som jag nyss uttalade framstår det som angeläget att rutinerna ses över, men i förekommande fall gäller det också för myndighetsgemensamma anvisningar.

Jag har alltså tidigare uttalat mig om kroppsvisitationer i samband med kontroller av bostadsrum i anstalter (se det nämnda beslutet i dnr 4731-2022). Det här beslutet rör kroppsbesiktningar i motsvarande situation i häktesverksamheten. Därtill finns det enligt min mening anledning uppmärksamma att ordningen för hur kroppsbesiktningar genomförs efter kontrollerade besök i just häktet Kronoberg relativt nyligen har granskats (se JO:s beslut den 20 maj 2025, dnr 41-2024). Även i det fallet konstaterades vissa brister i uppgifterna i remissvaret från Kriminalvården. Med hänsyn till vad som emellertid kom fram uppmanade JO häktet att se över sina rutiner i de aktuella delarna. Den behandlade saken rör personella tvångsmedel och är av central vikt. Jag finner därför skäl att skicka en kopia av det här beslutet till Kriminalvårdens huvudkontor för kännedom.

Ärendet avslutas.

Beslutet har fattats av JO Katarina Pålsson. Dokumentet har fastställts digitalt och har ingen underskrift.

Rättssakkunniga Emma Söderberg Majanen har föredragit ärendet och byråchefen Jessica Sjöstrand har deltagit i beredningen.